ezeket hagytam az utókornak; és ezek a kötetek élni fognak és tanúskodni, míg a magyar él; — az pedig él — míg a világ áll.

A MAGYAR IGE IDŐFORMÁIRÓL.

SZÉKFOGLALÓ

FINÁLY HENRIK LAJOS lttól.

Olvastatott jan. 30. 1860.

Tekintetes Akademia!

A mikor megtudtam, hogy a Magyar Tudományos Akademia múlt évi december 15-ki nagy gyülésén a nyelvtudományi szakosztály engem méltónak itélt arra, hogy levelező tagnak ajánljon, és hogy az ajánlat következtében ki is vagyok nevezve, legelébb is azon *kezdettem* gondolkodni, mily és melyik érdememnél fogva érhetett e nagybecsü kitüntetés. Őszintén megvallom, hogy végig tekintvén azon, a mit szük körömben és szerény helyzetem körülményei közt tehettem és tettem, megszégyenülve *érzém*, hogy szerzett érdemekről még csak szó se lehet. Egyetlen egy munka van csak, a melynek czímlapján ott áll nevem mint a közönséggel szemben a benne foglalt dolgokról felelős egyik szerkesztőé, és ha e munka megjelenése képes volt csekély személyem iránt figyelmet gerjeszteni, egyfelől örvendenem kellett ugyan, hogy egyik munkás lehettem oly könyv előállításában, a melyről hazám tudományos férfiai oly kegyesen azt itélték, hogy irodalmunkat gazdagította, de másfelől magamra nézve abbeli munkásságomban csak annyi érdemet tudtam felfedezni, a mennyit szerezhet a híven kitartó szorgalom, az őszinte törekvés a jóra. E meggondolás az első pillanatban kételyt ébresztett bennem az iránt, vajjon helyesen cselekszem-e, ha ily csekély érdemért elfogadom a „tudós“ czímet, a melyet a Tekintetes Akad. választása rám ruház, de a melyre szorgalom és törekvés még korán sem jogositnak; és megvallom, ha levelező tagságomban nem láttam volna egyebet mint érdemimet elismerő ki-

tüntetést, kötelesnek éreztem volna magamat, hogy lemondjak róla. De egyfelől eszembe jutott, hogy a tudomány fényes palotája felépítésére és illő kidíszítésére nem csak igazgató és intéző mesterek, hanem angyagot gyüjtő és kézhez nyújtó napszámosok is kellenek, és mért ne lehetnék én ily egyszerű napszámos? másfelől megértettem, hogy az engem ért kitüntetés kötelességeket is ró reám, és a kitüntetésről való lemondás kétszeres hálátlanság volna, mert mintegy azt jelentené, hogy e kötelességet nem akarom elvállalni. Ezért elfogadom a kötelességet a vele járó kitüntetéssel együtt, szerencsémnek tartván, hogy a Tekintetes Akademia ez által feljogosított, hogy csekély erőmet nemzetünk tudományos mivelődése előmozditására használhassam, és ha kitartó szorgalmam után annyira vergődhetem, hogy ma-holnap bár mint lelkiismeretes napszámosról emlékezzenek rólam, öntudatom ki lesz elégítve. Én tehát megválasztásomat minden esetre úgy tekintem, mint foglalót, a mely arra van adva, hogy jövőben törekedjem megszerezni azokat az érdemeket, a melyek ily kitüntetésre méltók, és e tekintetben im a Tekintetes Akademia szine előtt eskü gyanánt ünnepélyesen igérem, hogy szorgalmamban és igyekeztemben nem lesz semmi hiány.

Jelenleg egy rövid értekezést terjesztek a Tekintetes Akadem. itélete elébe, a mely nyelvtanunk egy nagyon fontos és újabb időben sokszor és sok szempontból fejtegetett részével foglalkozik. Ha a benne eléadott nézetek az eddig felállitott és nyelvészeink s iróink nagyobb részétől elfogadott és követett elvektől lényegesen különböznek, előre meg kell jegyeznem, hogy az ellenkezés se ellenmondási viszketegből se meddő elmélkedésből nem ered; sőt ellenkezőleg igyekeztem előadásomban minden vitatkozást kerülni, és állitásaimat szilárd tapasztalati tényekkel indokolni, oly tényekkel, a melyek mint kézzel-fogható igazságok megczáfolhatatlanok és tagadhatatlanok. Az előadandók kifejtésében tudniillik az az elv vezetett, hogy a nyelvésznek nem szabad se nyelvet csinálni, se a nyelvben meglevő formákra a maga tetszése szerint ráfogni és az élő nyelv gyakorlata ellenére ráerőszakolni oly jelentéseket, a melyek épen beléillenek az

ő elméleti okoskodásaiba. Azért törekvésem oda irányúlt, hogy figyelemmel kísérvén egyszer az élő nyelv elvitázhatlan gyakorlatát, azután tanulmányozván régi irodalmunk maradványait, észlelve fedezzem fel azon törvényeket, a melyeket nyelvünk követ, és *a melyeket saját szerves életéből fejtett ki.* Itt azonban bátor vagyok előrebocsátani egy észrevételt arra nézve, mennyit szabad és kell építnünk régi irodalmunk maradványai nyelvtani tekintélyére.

A régi nyelvemlékek és különösen irodalmi maradványok nyelvtani tekintélye kellő méltánylására okvetlenül szükségesnek tartom, hogy a kérdéses müveket legelébb is két nagy osztályba sorozzuk, a mint tudniillik vagy eredeti munkák vagy fordítások. Az eredetiekről ismét meg kell határoznunk, magyarok voltak-e szerzőik vagy se, és így három osztályát nyerjük a régi irodalmi emlékeknek, tudniillik 1) magyar írók eredeti magyar munkái; 2) idegen és legfölebb meghonosodott írók eredeti magyar munkái; 3) fordítások idegen nyelvekből akár született magyaroktól akár idegenektől. E három osztály elsejének nyelvtani tekintélyét ellenvetés nélkül el kell ismernünk, még akkor is, ha néha talán el is tér a mostani élő nyelv gyakorlatától; a két utóbbi pedig, nézetem szerint, csak annyiban lehet nyelvtani tekintély, a mennyiben vagy a mostani vagy az akkori élő nyelv bebizonyítható gyakorlatával egyezik. A hol ettől eltérnek, semmi tekintélyök sincs. Mert tudjuk, hogy idegen nyelvet megtanulhat ugyan az ember, de soha se hat be oly alaposan az idegen nyelv sajátságaiba, hogy beszédén és írásán meg ne lássék anyanyelvének befolyása. Ez oly elvitázhatlan tény, hogy például a franczia nem csak a németre ismer rá rögtön, ha még oly jól beszél is franczíául, hanem a párizsi ember a vidékit is meg tudja különböztetni a telivér párizsitól, habár élete nagyobb részét töltötte is e vidéki Párizsban; és e tekintetben tökéletes igaza lehetett Pollio Asininusnak, ha valami patavinitas-t fedezett fel ugyanazon Titus Livius munkájában, a kiről a későbbi Róma kétségtelenül legjobb stilistája Quintiliánus azt itéli: „(fuisse eum) cum in narrando mirae jucunditatis clarissimique candoris tum in concionibus supra quam enarrari potest eloquentem.“

Ha e szerint igen kevés nyelvtani tekintélye van a nemmagyar szerzők eredeti magyar munkáinak, még kevesebb tekintélyt tulajdoníthatunk a fordításoknak; mert nem is tekintve azt, hogy a fordító a legjobb akarat mellett is, mindig önkénytelenül áll az előtte levő idegen eredeti befolyása alatt; tudjuk, hogy a fordítók legnagyobb része valamint régén úgy mai nap is nem csak hiszi, hanem nyiltan vallja is, hogy ők valóságos jó műfordításnak csak az olyat ismerhetik el, a mely az idegen eredetinek nem csak értelmét, hanem a lehetőségig formáját is hiven tükrözi vissza; azt állitják, tudniillik, hogy az idegen nyelven irt remekmü nagy részben formájának köszöni a „remekmü" czimet, tehát, ha kivetkeztetjük e formából, kivetkeztetjük remekségéből is *). Ezt aztán úgy nevezik, hogy megvan rajta a classicitas zománcza. Ez urak oly nyiltan mentik fel magokat a nyelv szabályai követése alól, hogy munkáik nem birhatnak semmi nyelvtani tekintélylyel.

Minden félreértés elkerülése végett szükségesnek látom még egyszer nyomatékosan ismételni, hogy itt épen csak *nyelvtani* tekintélyről beszélek, tehát más oldalait ez igen becses nyelvemlékek tekintélyes voltának épen nem akarom kétségbe vonni.

---

*) E jó urak felejtik, hogy például a *latin* remekművet a nyelvformák épen csak *latin* remekművé teszik, a magyar művet pedig csak a jeles és sajátságos *magyar* nyelvformák tehetik *magyar* remekművé. A valóságos classicitas nézetem szerint abban áll, ha az iró eszmejárata tiszta és következetes, ha állításai megható igazságúak, és mindez szabatosan ki van fejezve azon nyelv sajátságos szabályai szerint, a melyben a szerző ir. Ez értelemben Cicero beszédei valóságos remekművek mind tartalomra mind formára nézve. Cicero nem kevésbbé remek beszédeket mondhatott volna, ha történetesen magyarnak születik. E beszédek tartalma, az észjárás, az okoskodás bennök tökéletesen ugyanaz lehetett volna, a mi a latín beszédekben, de vajjon a nyelvformák, a szókötés, a mondatszerkezet latínos kellett volna-e, hogy legyen? Nem tudok oly elfogúlt embert képzelni, a ki ezt állítsa. Miért ne mondhatnám el tehát én a Cicero beszédjét magyarúl, latínos formák nélkül? Hisz a latínos forma a magyar beszédben épen rontja a classicitas-t. A magyarkába öltözött franczia ember fel se tünik magyar társaságban, de mily nevetséges volna, ha zsinóros frakkban jelenne meg!

Valóságos nyelvtani tekintélylyel bírnak tehát csupán a magyar szerzők eredeti magyar munkái; ámde e tekintély se jogosít fel, hogy minden nálok mutatkozó nyelvformát feltétlenül bevihessünk mai magyar nyelvünkbe; mert látjuk azt minden nyelvben, a melynek fejlödése történelmén végig pillantunk, hogy mindenikben voltak oly formák, a melyek bizonyos időben nem csak divatoztak, hanem általában mint valósággal szabályszerüek el voltak fogadva, idővel pedig elavúltak és másoknak adtak helyet. A kik az ily elavúlt formákat újra fel akarnák éleszteni, valóban rosz szolgálatot tennének a nyelvnek azzal, ha a mivelödés fensöbb fokáról ismét vissza akarnák vinni oda, a honnan hosszas vajudás és küzdelen után már tovább vergödött. Azt hiszem nem kell erre példát felhoznom. Vessük csak össze Plautus és Terentius nyelvformáit Virgiliuséival; a XII tábla töredékeit, a columna rostrata felíratát vagy a Bacchustiszteletet illető senatus-határozatot Cicero ékes és hangzatos beszédével, azonnal kézzelfoghatólag meg leszünk győződve a fenebbi állítás igaz voltáról.

A mondottakból világosan kitünik, hogy e kérdés megoldására nézve: „bizonyos forma bizonyos jelentéssel létezik-e nyelvünkben vagy se, felvehető-e irodalmi nyelvünkbe vagy se?“ a régi nyelvemlékek tekintélye nagyon kétes, nagyon is alá rendelt fontosságú. Ellenben határozó és döntő tekintélylyel bírnak a nép romlatlan élő nyelvében elvitázhatlanúl létező és félreérthetlen jelentéssel divatozó formák. E meggyőződéstől vezérelve a következő vizsgálódásomra nézve vezérelvül e szabályokat tüztem magam elébe:

1. A mi a nép romlatlan élő nyelvében félreérthetlen jelentéssel létezik és divatozik, a nyelvtani formák meghatározására nézve első rendü és egyedüli tekintély; mert ez elvitázhatlan tény.

2. Ha valamely forma eredeti és igazi jelentése iránt az élő nyelv nem ad elegendő és határozott felvilágosítást, akkor a régi nyelvemlékekhez fordúlunk. Az onnan nyert felvilágosítás azonban csak akkor bírhat döntő tekintélylyel, ha nem ellenkezik a forma elvitázhatlan használatával az élő nyelvben.

3. A mely forma csupán csak a régi nyelvemlékekben található, tehát az élő nyelvben vagy tán nem is létezett soha, vagy legalább bár mi okból elavúlt és használatból kiment, az ily forma felvételére a nyelvbe nincs jogunk, ezt tehát merőben úgy kell mellőznünk mint az élő nyelvben nem létezőt, a melynek legfölebb nyelvtörténelmi becse van.

E szabályok alkalmazásában pedig soha se vesztettem szem elől a következő alaptételt: A nyelvnek soha se lehet czélja vagy feladata valamennyi egyszerű fogalom minden egyes módosítása számára az e fogalmat képviselő szónak egy-egy külön formáját alkotni. Mint a szellemi közlekedés közvetítője tökéletesen beéri azzal, ha módot nyújt, hogy a beszélő vagy író úgy fejezhesse ki eszméit és gondolatait, hogy a hallgató vagy olvasó elméjében minden félreértést kizáró tisztasággal tökéletesen épen ugyanaz az eszme vagy gondolat álljon elé, a melyet a beszélő vagy író ki akart fejezni. A nyelv egyszerűségének ez alapfeltétele kötelezi a nyelvészt, hogy valahányszor kétely támad valamely forma létele vagy nem-létele iránt, kérdezze meg, vajjon szüksége van-e a nyelvnek e formára? Nézetem szerint a kétes esetekben mindig döntő lehet e kérdés megoldása úgy, hogy ha valamely kétes formáról úgy győződünk meg, hogy a nyelvnek nincs rá szüksége, bátran elvethetjük, legyen bár akár új készítmény, akár a régi nyelvemlékekben talált forma, de a mely az élő nyelvben vagy soha meg se honosodott vagy legalább kiavúlt belőle.

* * *

E hosszacskára nyúlt, de a következő fejtegetés indokolására szükséges előzmény után áttérek a magam eleibe tűzött tárgy, tudniillik *a magyar ige időformái* fejtegetésére. Rövidség tekintetéből nem terjeszkedem az ige minden formáira, a melyek az alapúl szolgáló cselekvés fogalmának különböző módosúlásaiból erednek, mint például a gyakorító, míveltető, belszenvedő, visszaható és lehetséget jelölő formákra, hanem az időformákat csupán az egyszerű cselekvő formában vizsgálom, természetesnek találván, hogy ugyan-

azon időformák a többi igeformáknál is ugyanazon jelentéssel fordúlnak elő. Továbbá kénytelen leszek az előadás folytonossága érdekében néhol oly szabályokat is belészőni, a melyek az elemi nyelvtanból már eléggé ismeretesek.

A kérdések, a melyekre vizsgálódásaimban feleletet kerestem és, azt hiszem, találtam is, a következők :

I. Melyek azok az időformák, a melyek a magyar igére nézve valósággal és elvitázhatlanúl léteznek?

II. Mi ez elvitázhatlanúl létező időformák valódi és eredeti jelentése?

III. Hányféle időviszony kifejezésére van a nyelvnek szüksége?

IV. Elégségesek-e a magyar ige létező időformái mindez időviszonyok jelölésére, és ha nem, mimódon pótoljuk a hiányt?

I.

Az ige időformái megvizsgálásához és felfejtéséhez akarván fogni, első kérdés : *mi az ige?*

E kérdésre a nyelvtan így felel :

„Az ige oly szó, a mely valamely személy vagy tárgy fogalmához bizonyos időben bizonyos tulajdonság, állapot vagy tevékenység fogalmát csatolja". Például : a gyermek *nő* (a „*nő*" ige a nagyság tulajdonságát csatolja a gyermekhez jövő időben, akár a nevekedés vagy nagyobbodás állapotját a jelenben).

Épen azon körülménynél fogva, hogy az ige a tulajdonságot, állapotot vagy tevékenységet bizonyos időben csatolja az alanyúl felvett személyhez vagy tárgyhoz, vannak az igének olyan formái, a melyekről ezt a bizonyos időt meg lehet ismerni. E formák úgy állanak elé, hogy az igetörzshez egy rag járul, a mely a törzs formáját módosítja, és a melyhez aztán az alany minőségénél fogva a megkivántató személyrag is járul. E törzsmódosító rag és a személyrag oda ragasztása az ige törzséhez az, a mit igeragozásnak vagy igehajlításnak nevezünk.

Szabadságot veszek magamnak az említett törzs-módosító ragot *időjellemző*-nek nevezni.

A magyar ige időformái megvizsgálásában természetszerüleg ez időjellemzők lesznek legbiztosabb vezéreink, a menyiben joggal csak olyan időformát ismerhetünk el kétségtelenül létezőnek, a melynek törzse vagy változatlanúl maradván azt mutatja, hogy nem akar időt világosan jelölni, vagy a melynek törzse időjellemző hozzájárulta által módosúlván világosan hordozza magán a jelölendő idő jellemét. Nem kell azonban azért hinni, hogy a törzs és a személyrag közé szúrt valamenyi rag időjellemző, mert a mint végig pillantunk a magyar igeformákon, azonnal veszszük észre, hogy egy és ugyanazon idő jelölése mellett az igetörzs különbözőleg módosúl. Ez onnan van, mert az időviszonyon és az alany személyiségén kivül még más körülményeket is akar az igeforma kifejezni, mellékes körülményeket tudniillik, a melyek az igével kifejezendő tulajdonság, állapot vagy cselekvés fogalmát még más tekintetben is módosítják. A nyelvtan e módosított formákat *módok*-nak nevezi, és különböző ily módokat ismer minden nyelvben. A módnak ismét van *módjellemzője*, a mely az időjellemző és a törzs közé furakodik.

A nyelvészt semmi se viszi oly könnyen és oly gyakran vízre, mint ha logikai kategoriákat állitván fel osztályzatokat csinál magának előre, és azután a nyelvben előfordúló formákat jól-roszszúl elhelyezi az előre elrendezett osztályokba. Hogy ez úton magamat tévútra vezetni ne engedjem, a másik végén kezdem a dolgot, magam elébe állítom tudniillik a meglevő formákat, és azután igyekszem őket osztályozni Mint mondám, csak is a cselekvő igét veszem fel, és annak is csak az úgynevezett határozatlan alakját, miután a többi igeformákban az időre nézve tökéletesen ugyanazon módosítások és viszonyok ismétlődnek.

Az „*ír*“ igetörzsöt vevén például következő formáit látom a nyelvben létezni :

1) írok	2) írék	3) írnék
írsz	írál	írnál
ír	íra	írna
stb.	stb.	stb.

4) írtam	5) írjak	6) írhatnám
írtál	írj(ál)	írhatnál
írt	írjon	írhatnék
stb.	stb.	stb. *)

E valóságos igeformákon kivül még élnek a nyelvben a következő alakok :

7) író	9) írván	11) írandó
8) írt	10) írva	12) írni

Tehát az „ír“ igének tizenkét valósággal meglevő tisztán megkülönböztethető formája, a melyek jelentésének és osztályozásának kipuhatolása legközelebbi feladatom.

II.

Vegyük rendre a felhozott igeformákat és vizsgáljuk meg, mily idő- és módjellemzők adják meg nekik azon jelentésöket, a melylyel látjuk, hogy az élő nyelvben élnek.

Az első igeforma, mint tudjuk, oly állapotot vagy cselekvést jelöl, a mely akkor a mikor beszélünk az alanyon megvan, vagy az alanyt foglalkoztatja. A nyelvtan ezt a formát *jelen idő*-nek nevezi. Ha formáját vizsgáljuk, azt találjuk, hogy csupán törzsből és személyragból van alkotva, tehát se idő-, se módjellemzője nincsen. Ez nagyon természetes is. Miután tudniillik azt akarjuk a jelen idő formájával jelölni, hogy valami cselekvés épen most történik vagy valami állapot épen most létezik, időjellemzőre nincs szükségünk ; mert épen a cselekvés vagy állapot jelen volta feleslegessé teszi az idő jelölését.

Nem ok nélkül választottam ez időforma jellemzésére két ízben különböző kifejezést. Elébb tudniillik azt mondám : „ez időforma oly cselekvést jelöl, a mely akkor történik, a

*) A mit nyelvtanaink igehajlítási táblái még ezeken kivül úgy mutatnak fel, mint összetett igeformákat, én inkább körülírásoknak tekintem, a melyekkel oly időviszony jelölésére élünk, a melynek kifejezésére nyelvünkben nincs valóságos időforma ; ennélfogva ott fogok rólok beszélni, a hol majd tárgyalni fogom a hiányzó idők kipótlását körülírásokkal.

mikor beszélünk"; másodszor meg úgy fejezém ki: „e formával azt jelöljük, hogy valami cselekvés épen most történik." Ez értelmezés mindkettő helyes, mert az előbbi magában foglalja az utóbbit, vagyis általánosabban fejezi ki azt, a mit az utóbbi egy bizonyos esetben. Vizsgálatom kívánja, hogy az általánosabb kifejezés mellett megmaradjak. E kifejezés szerint a kérdéses időformát nem annyira jelen időnek kellene nevezni, mint inkább az „*egyidejűség*" *formájá*-nak, azaz olyan formának, a mely azt jelöli, hogy a cselekvés akkor történik, az állapot akkor létezik, a mikor beszélek róla; minthogy pedig beszélhetek róla jelenben, múltban és jövőben is, a kérdéses forma a körülményekhez képest jelölhet jelent, múltat és jövőt, és nyelvünkben jelöli is mind a hármat.

Ez a körülmény már most még világosabban fejti meg, miért nincs e formának időjellemzője. Az időjellemző tudniillik épen csak egy bizonyos idő jelölésére tenné képessé, holott az időjellemző hiányánál fogva minden idő jelölésére alkalmas.

E szerint tökéletesen fel vagyunk jogosítva e formát az *egyidejűség* formájának nevezni, a mely épen azért nem bír időjellemzővel, hogy minden idő jelölésére legyen alkalmas. Tegyük azonban hozzá, hogy többnyire jelen idő jelölésére használjuk, ritkábban jövő időben és még ritkábban múltban, és ez az oka, hogy nyelvtankészítőink a mintául előttök volt más nyelvbeli nyelvtanok után csak is leggyakoribb használatát vevén tekintetbe jelen időnek keresztelték.

A második időforma imez: írék, írál, íra stb. Az élő nyelvben ez időformának eddigelé csak egyetlen egy jelentését tudtam felfedezni, azt tudniillik, a mely szerint e forma mindig bevégzett cselekvést vagy elmúlt állapotot jelöl, úgy azonban, hogy a cselekvés bevégzése vagy az állapot megszűnése csak nagyon rövid idő előtt következett be és a cselekvés vagy állapot csak rövid ideig tartott, a minél fogva némely nyelvtanunk igen helyesen „*aligmúlt idő*"-nek nevezte el*).

*) Előre óvást teszek itt az imperfectum és aligmúlt összezavarása ellen, már csak ez egyszerű okból, hogy *praeteritum imperfectum* és

A régi nyelvemlékekben azonban e formának még egy más használatára is találunk. Úgy látjuk tudniillik, hogy régi íróink, még pedig némelyik szembetűnő következetességgel, elbeszélésben használták e formát a szakadatlanúl egymásután következő események folytonos sorának jelölésére a múltban. E használatban hasonjelentésű volna a görög aoristussal, vagy a latínban e helyett szereplő praeteritum perfectummal. Nem akarom itt vítatni, helyesen használták-e úgy vagy se. Csak a tényt jegyzem fel, hogy így volt a régi irodalomban. Szabad-e, kell-e ezt ma is követnünk, arról majd alább.

Ha e forma időjellemzőjét keressük, könnyen kitaláljuk, hogy ez időjellemző *a*, a mely az egyes harmadik személyben világosan ott áll a törzs után; a többi személyekben összeolvadt a személyragokkal. Azonban még se merem ezért egész határozottsággal az aligmúlt idő jellemzőjének nevezni.

A harmadik forma: írnék, írnál, írna stb. Ez időforma jelentése is tökéletesen világos az élő nyelvben. Jelöl tudniillik oly cselekvést vagy állapotot, a mely nem történik vagy létezik valósággal, hanem csak feltételesen, óhajtásban vagy véleményben. Használata rendesen kihagyással jár, és épen e kihagyás oka, hogy oly sokan félreismerik valóságos jelentését. E forma jelentése ugyanis igen sok esetben olyan, hogy a latin nyelvben helyette a *conjunctivi imperfectumot* kell használni, és ezért nyelvtaníróink egyenesen el is nevezték *kötmód félmúlt*-jának, holott jelentése lényegesen különbözik a conjunctivi imperfectum jelentésétől, habár formája bizonyos tekintetben hasonlít is hozzá *).

---

aligmúlt idő épen nem tesz egyet. Az előttem ismert nyelvek közöl csak is a franczia bír egy hasonló idővel ebben: je viens d'écrire.

*) Szükségesnek tartom itt külön megjegyezni, hogy ha az egyik nyelvben egy bizonyos eszme kifejezésére használt forma helyett egy másik nyelvben ismét csak egy bizonyos formát lehet használni, e körülmény nem csak nem bizonyítja a két forma azonosságát, sőt épen gyakran legvilágosabban mutatja a két nyelvbeli eszmejárat feltűnő különbségét. A latín imperfectum conjunctivi eredetileg épen nem volt optativus, épen oly kevéssé a vele összezavart magyar időforma, de

A formát annyiban mondom hasonlónak, a mennyiben a magyar forma időjellemzője ugyanaz, a mely az aligmúlt időé, tudniillik *a;* ez időjellemző eleibe *n* módjellemző járúl, és így lesz a kettőből a *na* rag, a mely e forma sajátja. A jelentésbeli különbség szembetünő, mert a latín imperfectum conjunctivi valóságos praeteritum, azaz múlt idő, holott a magyar forma soha se jelent múlt időt, hanem kivétel nélkül mindig és mindenütt csak jelent. Én tehát hajlandó vagyok e formát a *„feltételes jelen“* formájának nevezni, a mely aztán a magyarban a hiányzó óhajtó módot is pótolja. Mint óhajtó mód pedig sokkal inkább közeledik még a jövőhez mint a múlthoz *).

A negyedik forma : írtam, írtál, írt stb. minden ellenvetés nélkül múlt időt jelöl, még pedig minden tekintet nélkül arra, hogy a jelölt cselekvés vagy állapot sokáig tartott-e vagy se, rég végződött-e vagy se. E tekintetben tehát nagyon hasonlít a görög aoristushoz, és mint ilyen

---

miután se a latínban se a magyarban külön optativus nincsen, mindenik nyelv a maga formáiból elévett egyet, a mely neki jobban talált, és használja optativus gyanánt. Szabad-e, kérdem, ebből azt következtetni, hogy a két forma eredeti jelentése is ugyanaz ?

*) E jelen értekezés czélja és rendeltetése bizonyos rövidséget parancsolván, nem bocsátkozhatom a latín időformák jelentéseinek terjedelmes fejtegetésébe, a melyet, Isten segítségével, más helyt adni szándékom. Még se tagadhatom meg magamtól, hogy itt egy nevezetes észrevételemet elő ne hozzam. Feltűnő dolog, hogy a múlt és jövő időt jelölő igeformák közt némely nyelvben oly szembetünő rokonság van, hogy például a héberben egy egyszerű betű eleibe tevése a múltból jövőt, a jövőből múltat csinál; a latínban a futurum exactum indicativi és a perfectum conjunctivi között az egyes első személyt kivéve nincs semmi különbség stb. Ez véleményem szerint onnan van, mert eredetileg a nyelvek még nem különböztették meg részletesen a múlt, jelen és jövő három rendbeli időviszonyait, hanem egyszerüen csak a jelen és nem-jelen idő közt tettek különbséget, nem tekintvén azt, hogy a nem-jelen jövő-e vagy múlt, vagy pedig más valami körülménynél fogva nem-jelen. Ez fejti meg azt is, hogy a feltételes jelen időjellemzője miért ugyanaz az aligmúlttéval. Hiszen a feltételes jelen is nem-jelen. Épen ezért hajlandó vagyok az *a* időjellemzőt nem *múlt idő jellemzőjének* nevezni, hanem inkább oly időjellemzőnek, a mely általában csak *„nem jelen“* időt jelöl.

határozatlan múltat a mostani élő nyelv használja is elbeszélésben a szakadatlan eseménysor előadására, a mikor tudniillik nem akar jelölni semmi egyebet, mint épen csak múlt időt, minden mellékes tekintet nélkül és egészen határozatlanúl csak ellentétben a jelennel és jövővel. Időjellemzője e formának a *t*, a melyhez hangzatosság tekintetéből elől vagy hátúl különböző hangzók járúlnak.

Az ötödik forma : írjak, írj-(ál), írjon stb. az élő nyelv félreérthetlen bizonysága szerint nem is időforma, mert nem jelöl bizonyos időt, hanem használatban van minden változás nélkül akármelyik időviszonyban, múltban és jövőben úgy mint jelenben, és épen ezért nincs is időjellemzője. A benne észrevehető jellemző *j* ugyanis nem időt, hanem módot jelöl, még pedig világosan mindig és minden időben *parancsoló* módot, a mely, a mint látjuk, a magyar nyelvben első személyben is létezik. Hogy e formát nyelvtanaink miért nevezték el „*kötmód jelen idejének*", alig fogható meg; mert csak ritkán használjuk oly mondatban, a melyben a latínban conjunctivi praesens áll, és akkor is többnyire imperativus gyanánt áll a praesens conjunctivi, még a latínban is. E forma tehát mint időforma nem tartozik vizsgálatom körébe haneha mint újabb bizonysága annak, hogy nyelvünkben az időjellemző hiánya mindig azt jelenti, hogy a kérdéses forma nem jelöl bizonyos időt, hanem a körülmények szerint akármely idő jelölésére alkalmas, a mint azt vizsgálódásom elején a közönségesen jelen időnek, tőlem egyidejűség formájának nevezett formán már látók, és most a parancsoló mód formáján másodszor tapasztaljuk.

A hatodik forma : írhatnám, írhatnál, írhatnék stb. nyelvünknek sajátságos igeformája, a mely a lehetőséget jelölő *hat, het* képzőből, a feltételes jelen mód- és időjellemzőjéből és az *ik*-es igék személyragjaiból állítja össze hajlítási formáit. E forma lényegesen különbözik jelentésére nézve a lehetőséget jelölő igeforma feltételes jelenétől, és mintegy hatványozott óhajtó módnak, vagy ha szabad úgy szólnom, vágyat, erős kívánságot jelölő módnak jelen ideje. Kár, hogy e forma az újabb időben lassanként ki kezd kopni a használatból íróinknál. A nép élő nyelve erősen tartja és

minden előfordúló alkalommal él vele. En azért hozom fel, hogy meglevő igeformáink közöl ne hiányozzék egy is, és hogy ajánljam használatát, a mely épen oly széppé mint röviddé teszi a beszédet. Nézetem szerint tudniillik sokkal szebb így beszélni : *alhatnám, ehetném, mehetném,* mint : *vágyom alunni, enni menni.*

A hetedik forma : *író* igéből lett melléknév, a mely az igével jelölt állapotot vagy tevékenységet mint megmaradó és hozzátartozó tulajdonságot csatolja valamely személyhez vagy tárgyhoz; ugyanazt teszi a nyolczadik forma : *írt;* a különbség a kettő közt az, hogy az első cselekvő, a második szenvedő értelmű. E körülményből fejthető meg az is, hogy az első miért alakúl az egyidejüség formájából, a második a múlt időjéből. Az első tudniillik, ha tüzetesebben akarjuk értelmezni jelentését, olyformán csatolja az igével jelölt tevékenységet vagy állapotot a személyhez vagy tárgyhoz, hogy e tevékenység vagy állapot, mint a személynek vagy tárgynak minden időben megmaradó tulajdonsága tünik fel; a második pedig oly tulajdonságot csatol hozzá, a mely egy rajta véghezvitt cselekvés vagy egy elmúlt állapot akár megmaradó akár múlékony következménye. Ezért bír az első az egyidejüség jellemével, minthogy a tulajdonság megvolt, megvan és meglesz a jövőben is, a második a múlt idő jellemét kell hogy hordozza, mert a cselekvés vagy állapot következménye csak akkor állhat elé, ha a cselekvés vagy az állapot megszünt, tehát a múlt időbe tartozik.

Épen oly viszonyban állanak egymáshoz a kilenczedik és tizedik forma : *írván* és *írva.* Mindkettő az igéből lett igehatározó; a mely valamely cselekvés vagy állapot következtében előállott körülményt egy más cselekvés vagy állapot meghatározására teszi felhasználhatóvá; itt is azzal a különbséggel, hogy az előbbi jelentése cselekvő, az utóbbié szenvedő. Azonban úgy az élő nyelv mint az irodalom nagyon összezavarták e két formát, alkalmasint azért, mert a nép szájában az *írván* forma igen könnyen elkopik ezzé : *írva,* és azután épen oly zavarosan használják a többé meg nem különböztethető formát, mint a hogy példáúl látjuk,

hogy a nép -ban, -ben és -ba, -be közt nem tesz különbséget *).

A tizenegyedik forma : *írandó*. E forma mind alakjára mind jelentésére nézve oly hű hasonmása a necessitatis participiumnak nevezett -ndus végzetű latin formának, a magyar nyelvben pedig oly elszigetelten áll és a nép ajkiról oly ritkán hangzik, hogy ha nem is tartok feltétlenül azokkal, a kik egyenesen a latin forma utánzásának mondják, még se fojthatom el egészen magamban a gyanut, hogy ezzel a formával a dolog nem egészen tiszta. Mint tényt elismerem lételét, de szükségesnek tartom megjegyezni róla, hogy az újabb időben oly nagyon divatba jött cselekvő értelmü használata valóságos kocsintás. E forma értelme kivétel nélkül mindig szenvedő, nem is jelöl jövőt, hanem szükséget. Irandó tudniillik azt jelöli, *a mit írni kell*, soha se azt, *a kinek írnia kell* vagy *a ki írni fog* valamit.

Hátra van még a tizenkettedik forma : *írni*. Ez, mint tudva van, csupán a cselekvést vagy állapotot jelöli, a nélkül, hogy valami időhez, személyhez vagy tárgyhoz kötné, a miért is méltán a határozatlan mód igeformájának nevezik.

Pillantsunk most vissza az épen bevégzett vizsgálódásra, következő eredményeket vonhatunk ki belőle :

A) Valóságos hajlítás útján alakúlt időformája van a magyar igének négy, úgy mint :

1) az egyidejüség formája,
2) az aligmúlt idő formája,
3) a feltételes jelen idő formája,
4) a határozatlan múlt idő formája.

Továbbá találunk még :

5) parancsoló módot időjellem nélkül,
6) vágyat jelölő módot jelen idő jellemével,
7) egy cselekvő és egy szenvedő melléknevet,
8) egy cselekvő és egy szenvedő igehatározót,
9) egy szükséget jelölő szenvedő melléknevet,
10) egy határozatlan módú formát.

---

*) Azt hiszem nem kell külön bizonyítgatnom, hogy e formák épen nem gerundium-ok.

B) Praeteritum imperfectum, plusquamperfectum, futurum simplex, futurum exactum, gerundium és modus conjunctivus oly értelemben, mint a hogy e formák a latin nyelvben léteznek, a magyar nyelvben nincsenek.

III.

Feladatom harmadik része kissé túlcsapong a magyar nyelv körén, a mennyiben tudniillik általánosan felfejti, hány és miféle időformára van szüksége egy nyelvnek, hogy minden megkivántató időviszonyt szabatosan és félreérthetlenül ki tudjon fejezni.

Első pillanatra feltünő, hogy minden cselekvésről vagy állapotról vagy úgy lehet beszélni mint meglevőről, tehát jelen időben, vagy mint lefolytról, azaz múlt időben, vagy mint még el se kezdődöttről, azaz jövő időben, és ennélfogva három időviszonyt kell kifejeznünk : *jelent, múltat, jövőt.*

Ámde ez egyszerü időviszonyokkal többnyire nem érjük be.

Valahányszor tudniillik nem csak egyes eseményről, hanem események folytonos soráról van szó, maga az egész beszéd a jelen, múlt vagy jövő idő jellemét ölti, a mint tudniillik a kérdéses eseménysort jelenben folyónak (leírás, elmélkedés, értekezés), múltban lefolytnak (elbeszélés) vagy még csak jövőben bekövetkezőnek akarjuk jellemezni (jóslat, jövendölés, óhajtás stb.). Az előadandó események ez által bizonyos kapcsolatba jőnek egymással, a melynél fogva a sorba tartozó események mindegyikénél az a kérdés támad, hogy a többiekhez képest a jelenben, múltban vagy jövőben tartónak, bevégzettnek vagy még csak bevárandónak kell-e tekinteni. A szabatos nyelvnek meg kell különböztetnie mind ezeket az időviszonyokat, és ennélfogva a valóságosnak jellemzett eseményekre nézve, vagy nyelvtani műszóval élvén, az úgynevezett jelentő, helyesebben állító módban következő kilencz időviszony kifejezése mutatkozik szükségesnek :

1) tartós cselekvés
2) bevégzett cselekvés } a jelenben
3) bevárandó cselekvés

4) tartós cselekvés
5) bevégzett cselekvés } a múltban,
6) bevárandó cselekvés

7) tartós cselekvés
8) bevégzett cselekvés } a jövőben;
9) bevárandó cselekvés

vagyis a mint némely nyelvtan nevezi :

1) jelen a jelenben, 2) múlt a jelenben, 3) jövő a jelenben, 4) jelen a múltban, 5) múlt a múltban, 6) jövő a múltban, 7) jelen a jövőben, 8) múlt a jövőben, 9) jövő a jövőben.

Mindezek az időformák azonban csak oly cselekvések vagy állapotok jelölésére szolgálnak, a melyeket valósággal létezőknek, létezetteknek vagy bekövetkezőknek határozottan állítunk ; azaz, ennyi időformára van szükségünk az állító módban.

Ha pedig valamely cselekvésről vagy állapotról nem határozottan állítva beszélünk, nem lesz szükségünk annyi időformára. Ily eset tudniillik nem sok van, és mindegyik már magában hordozza a megfelelő időviszony jellemét, úgy hogy mindegyikre nem is illik minden időviszony. Ha sorba veszszük az ide tartozó esetekot, a következőket találjuk :

A) Oly cselekvés vagy állapot, a mely azért nem létezik vagy létezett valósággal, mert létezése egy bizonyos kimondott vagy alattomban felértett feltétel teljesüléséhez van kötve. Ebből már tisztán látjuk, hogy az ily cselekvésről vagy állapotról csak egyetlen egy esetben lehet múlt időben beszélni, akkor tudniillik, mikor tapasztalat útján már meggyőződtünk, hogy a megkivántató feltétel teljesült-e vagy se. Ha teljesült, a jelentő mód foglal helyet, és igy a feltételes mód múlt ideje csak akkor szükséges, ha a feltétel nem teljesült. A jelenben és jövőben gyakran lehet szükségünk a feltételes módra,

B) Oly cselekvés vagy állapot, a melynek megtörtén-

tét vagy beállását óhajtjuk, reméljük vagy sejtjük. Minthogy az óhajtásnak, reménynek és sejtelemnek a múltban nincsen helye, erről csak jelenben és jövőben beszélhetünk.

Miután pedig e két osztály alá sorozható minden oly cselekvés vagy állapot, a melyről nem beszélünk határozottan állítva, a fen elősorolt kilencz időformához még következő öt járúl:

10) feltételes jelen,
11) feltételes múlt,
12) feltételes jövő,
13) óhajtó jelen,
14) óhajtó jövő.

Ezekhez csatlakozik még:

15) parancsoló jelen,
16) parancsoló jövő;

és így van összesen tizenhat időforma a melyek kifejezése és kijelölése szükségesnek mutatkozik.

Ámde közelebbről tekintvén a felállított lajstromot csakhamar szembe tűnik, hogy az elméleti okóskodás útján előállított időviszonyok nem mind különbözők egymástól, és annálfogva nem kívánnak egy-egy külön formát. Az elmélet felállítja ugyan rendben az ő okoskodása szerint a különböző időviszonyokat, de a gyakorlat azonnal megmutatja, hogy miután sokszor különböző úton jutunk el egy czélhoz, roszszúl okoskodnánk, ha azt gondolnók, hogy különböző elmélkedési út mindig különböző eredményre kell hogy vezessen. Csakugyan gyakorlati szempontból tekintve és az életre alkalmazva időviszonyainkat, azonnal következő egybeillőségeket fogunk felfedezni:

a) *bevárandó* cselekvés *a múltban* és *feltételes múlt* csak névre nézve különböznek egymástól; mert miért lett volna a múltban valami bevárandó, ha bekövetkezése nem volt valami feltételhez kötve, a mely akkor még nem teljesült volt be? A mi egyszer elmúlt, arról tudjuk, hogy megtörtént-e vagy se; ha nem történt meg, azaz csak várandónak maradt, akkor nem teljesült a feltétel, és egyszerűen feltételes múlttá válik; ha megtörtént, egyszerű múlttá lesz.

b) a mit a *jelenben várunk* és a mi a *jövőben tart* ismét

egy ; hiszen azért várjuk a jelenben, mert még most nem történik, hanem majd csak a jövőben fog megtörténni.

c) a remény, óhajtás, vágy, szándék mindannyi feltételek, a melyekhez valamely cselekvés bekövetkezése van csatolva. Ez értelemben a remény stb. a jelenben, mindig jövőben várandó cselekvésre van irányozva, és ennélfogva a megfelelő időforma kettős jelentésű levén, azaz jelent is jövőt is jelölvén, különbséget nem teszen a jelen és jövő közt. Ugyanez áll a parancsról is, és ebből világos, hogy *óhajtó* és *feltételes jelen* és *jövő* nem négy, hanem egy és ugyanazon időviszony; épen úgy *parancsoló jelen* és *jövő* is csak egy.

d) Ezenkivül még felötlő, hogy az oly cselekvés, a mely a jelenben tartós, a jövőbe is átmegy, mert hiszen a jelen csak egy percz, a mi e perczbe nem szorítható, már jövő; gyakorlatilag véve tehát a *jövő* nagyon közel áll a *jelenhez*, sőt a legtöbb esetben vele tökéletesen egybevág.

Mind ezt tekintetbe véve, a gyakorlati nyelvészet okvetetlenül kiván *kilencz* különböző időformát, úgymint :

1) *jelen idő* formáját, a jelenben és jövőben tartós és a jelenben bevárandó cselekvés jelölésére ;

2) *múlt időt*, még pedig :

a) egy formát a jelenben bevégzett,

b) egy formát a múltban tartós és

c) egy formát a múltban bevégzett cselekvés jelölésére ;

3) *jövő időt*, még pedig miután a jövőben tartós cselekvés már a jelen idő formájával egybevág, még csak :

a) egy formát a jövőben bevégzett,

b) egy formát a jövőben bevárandó cselekvés jelölésére ;

4) *feltételes jelent* és *jövőt*, a mely egyszersmind óhajtó ;

5) *feltételes múltat ;*

6) parancsoló jelent és jövőt.

Megjegyzendő azonban még, hogy a feltételes múlt igen sok esetben megkivánja a lehetőség és valószinüség jelölését, és ennélfogva különböző formákat kiván, a melyek egynéhány nyelvben meg is vannak.

IV.

Feladatom utolsó és legfontosabb részére térek, azon kérdés megoldására tudniillik: „megvannak-e a III. részben elősorolt szükséges időformák a magyar nyelvben, és ha nincsenek, miképen pótoljuk a hiányzókat?“

Miután az előbbeniből láttuk, hogy az előfordúlható időviszonyok jelölésére kilencz formára van szükségünk, a magyar nyelv pedig mindössze csak négy formával bir, világos, hogy nincs annyi formája, a hány kellene, tehát a hiányzókat valamikép pótolnia kell. Minthogy továbbá nagy alkalmatlanság, ha egy és ugyanazon formával kell különböző viszonyokat jelölnünk, minthogy ezáltal kétértelműség támadhat, és így szenved az irály egyik legfontosabb kelléke, tudniillik a minden félreértést kirekesztő tiszta érthetőség, okvetetlenül oda kell a nyelvnek törekednie, hogy a különböző viszonyok jelölésére a lehetőségig különböző formákat is teremtsen. Lássuk mint felel meg a magyar nyelv e kívánalomnak.

A magyar nyelvnek a hiányzó időformák pótlására két módja van, úgymint:

1) *körülírás* segédige segitségével, a melynek egyes időformái más ige bizonyos időformáihoz csatlakozván új időviszonyok jelölésére szolgálnak;

2) *igehatározók használata.* Minthogy tudniillik az igehatározó a cselekvéssel vagy állapottal járó körülményeket jellemzi, e körülmények közé pedig kétségtelenül az idő is tartozik, a melyben a cselekvés történt vagy az állapot létezett, az igehatározók nagyon czélszerű eszközök bizonyos időviszonyok jelölésére, különösen akkor, ha az időviszony attól függ, hogy a cselekvés bizonyos időben be volt végezve vagy még el se kezdődött. Az igehatározók e szerepe és használata a magyar nyelvnek kitűnő sajátsága, a mely szoros kapcsolatban van azzal, hogy a magyar nyelvnek egyidejűséget jelölő formája van.

A segédige segítségével alakított időformákat „*összetett formák*“-nak szokták nevezni, noha nincs bennök semmi összetétel; a segédige mindig külön önálló szónak maradván

meg, épen úgy mint a főige. Nézetem szerint jobb nevezet a „*körülírt forma.*“

Az igehatározók, a melyeket igeidők alkotására használunk, kétfélék, úgymint :

a) időt jelölő igehatározók, mint *akkor, majd, azután, ekkor, régen* stb. Ezek rendesen az egyidejűség formájával járnak és jelentésökhez képest majd múlt, majd jövő időjellemet adnak neki ;

b) más körülményt jelölő igehatározók, mint : *fel, le, át, meg, ki, be* stb. Ezek többnyire a cselekvés bevégzett voltát jelölik és ez által változtatják meg azon időforma jellemét, a melyhez csatlakoznak. Különösen ezek oly kiválóan fontosak a magyar igeidők alakúlására nézve, hogy kénytelen vagyok, rólok kissé hosszasabban értekezni.

Általánosan el van terjedve az a vélemény, hogy az olyan igék, a melyek törzséhez ez igehatározók valamelyike csatlakozott, *összetett igék*, és nyelvtanaink egész határozottsággal úgy is nevezik, megfeledkezvén arról, hogy ez igéknek az összetett ige épen legjellemzőbb tulajdonsága nincs meg. A valóságos összetett szó, tehát az összetett igének is, lényeges jelleme abban áll tudniillik, hogy az összetételben a két egybecsatlakozó szó mindegyikének jelentése módosúl, és nem csak összekapcsolódik, hanem valóságosan összevegyül a másikéval, így például a latínban a *percutio* igében se a *per*, se a *cutio* (quatio) nem teszi többé azt, a mit tennének, ha magokra állanának ; így a németben e szóban *beschreiben* a *schreiben* ige már egyebet jelent, mint ha magára áll. A módosúlás és ennél fogva az értelem eltérése majd nagyobb majd kisebb, de mindig megvan. Különösen tanulságos példát tart e tekintetben előnkbe a német nyelv. Vannak tudniillik benne oly igék, a melyek némelykor összetettek, némelykor nem azok, a mint tudniillik a kapcsolódó két szó megtartja a maga értelmét vagy se ; ilyen a többek közt például : *übersetzen*, mint összetett ige = *fordítni*, mint nem összetett = *átkelni ;* az első esetben jelen ideje : *ich übersetze ;* a másodikban : *ich setze über.* Írják ugyan határozatlan módú formáját mind a két jelentésben egy szónak, de már a jelen idő formája mutatja, hogy az egyik nem összetett ige,

mert az igetörzs eleibe tett elöljáró elválik és utána áll. Ezt tartván szem előtt, azonnal átlátjuk, hogy a magyar nyelvben valóságosan összetett ige nincsen, hanem csak összetettnek látszó, a melyben tehát az elöljáró vagy helyesebben igehatározó csak is a határozatlan módban tapad az igetörzshez, valamennyi időformában pedig elválik töle, és mint független igehatározó az ige után foglalja el helyét. E szerint kell felfogni az ily formák különböző jelentését, mint: *megírok* és *írok meg, megírtam* és *írtam meg, megírnék* és *írnék meg, megírjak* és *írjak meg* stb., a melyek közöl csak is azokat lehet a *megírni* ige időformáinak tekinteni, a melyekben az igehatározó különvált az igetörzstől, míg a többiek, a melyek egy egy szónak vannak írva, nem a *megírni*, hanem az *írni* ige időformái, a melyek az egyszerü időformák mellé állván, azok számát megkettőztetik és a magyar nyelvben az időviszonyok még részletesebb megkülönböztetését teszik lehetővé, mint sok más nyelvben, a mely első pillanatra időformákra nézve sokkal gazdagabbnak látszik.

Ezeket előre bocsátván próbálom most meg a magyar ige hajlítási tábláját összeállítni és megmutatni, mily formákkal vagyunk képesek a fen elősorolt időviszonyokat kifejezni.

Kezdjük az állító módon.

A) Jelen idő.

A jelen időben három viszonyt kell kifejeznünk, tudniillik a folyó, a bevégzett és a még el se kezdődött cselekvést.

1) Az elsőnek kifejezésére szolgál az egyidejüség formája minden melléklet nélkül, így : *ír*.

2) A másodiknak jelölésére van a magyarnak két formája, az egyik az aligmúlt idő, annak jelölésére, hogy a cselekvés nem rég történt, mint : *íra;* a másik azt mutatja, hogy a cselekvés rég végződött, és alakúl a határozatlan múltból, a melyhez egy bevégzettséget jelölő igehatározó tapad, tudniillik : *megírt*. Sajátlag ide tartoznak mind azok az időformák, a melyek múltat jelölnek; mert mit teszen egyebet *múlt*

mint *bevégzett?* mégis különösen kiemelem e két formát mint legjellemzőbbet.

3) A jelenben még el nem kezdődött cselekvés jelölése ismét két formával történhetik, egyszer az egyidejűség formájával, ha valamely időt jelölő igehatározót teszünk melléje, például: *majd írok;* máskor ugyanazon formával, ha bevégzettséget jelölő igehatározó tapad hozzá, mint: *megírok.* [1])

B) Múlt idők.

Múltat jelölő időformákban leggazdagabb a magyar nyelv. Alakításokra nem csak igehatározókat, hanem segédigéket is használ, és ezek hozzájárültával állanak elő következő formák:

1) A múltban folytonosan tartó cselekvés jelölésére a határozatlan múlt: *írt.*

2) A múltban hirtelen elmúló, tehát folytonos lánczolatban egymást követő cselekvések jelölésére az aligmúlt: *íra.* [2])

3) A múltban bevégzett cselekvés jelölésére a határozatlan múltat a „*van*" segédige múlt idő formájával toldván meg, eléáll az úgynevezett régenmúlt idő: *írt volt.*

4) A bevégzettség még világosabb és határozottabb jelölésére ugyanaz a régenmúlt idő, de a melyhez még a bevégzettséget jelölő igehatározó tapad: *megírt volt.*

5) A múltban még el nem kezdődött cselekvés jelölésére a feltételes múlt formáin kivül, a melyekről alább lesz szó, még különböző segédigék múlt ideje a főige határozatlan módjával kapcsolatban, mint: *akart írni,* [3]) *készült tenni,*

---

[1]) Azt lehetne itt kérdeni: Honnan van az, hogy a bevégzettséget jelölő igehatározó, az egyidejüség formájához tapadván, nem múltat hanem jövőt csinál belőle? A felelet egyszerü. Mihelyt egy jelenben folyó cselekvés bevégzéséről szólok, természetesen olyanról beszélek, a mi még nincs, mert a mi még foly, az még nem lehet bevégezve.

[2]) Az alapfogalom itt nem egymásba nyúlás, mint a német imperfectumnál, nem is határozatlan múlt, mint a görög aoristusnál vagy a latín perfectumnál, hanem a sebes egymásra következés és haladás.

[3]) Latínúl: *scripturus erat.*

szándékozott menni, fogott enni. A határozatlan mód eleibe tapadván egy bevégzettséget jelölő igehatározó, a múlt jövőt még tisztábban jellemzi, mint e formákban : *akart megírni, készült megtenni, szándékozott elmenni, fogott megenni* stb., a mit nem kell összetéveszteni ezekkel : *meg akart írni, meg fogott enni* stb.

6) Végre van még egy formánk a hirtelen egymásra következő oly események jelölésére a múltban, a melyek mindegyikét magában mint bevégzett cselekvést akarunk jellemezni, ez az aligmúlt idő eleibe tett igehatározóval, mint *megíra.*

Ebből látjuk, hogy a feltételes múlt idő formáit nem is számítva, kétannyi formánk van a múlt idő viszonyai kifejezésére, mint a mennyire az elméleti osztályozás szerint okvetlenül szükségünk volna.

C) Jövő idők.

Már feljebb említettem, hogy az egyidejűséget jelölő forma akár időt, akár bevégzettséget jelölő igehatározóval kapcsolatban oly cselekvést jelöl, a mely a jelenben még nem kezdődött, tehát jövő időt. Ezenkivül még van rendelkezésünkre :

1) egy forma a jövőben tartós cselekvés jelölésére, a mely a határozatlan módból és különböző segédigék jelen idejéből alakúl, mint : *akar írni* [1]), *készül tenni, szándékozik menni, fog enni,* stb. A bevégzettséget jelölő igehatározó e formát még inkább jövővé tevén alakúl belőle :

2) egy forma a jövőben még el se kezdődött cselekvés jelölésére, mint : *akar megírni* [2]), *készül megtenni, szándékozik elmenni, fog megenni* stb., a melyet ismét nem szabad összetéveszteni ezekkel : *meg akar írni, meg fog enni,* stb.

3) Van még egy módunk a jövőben még el nem kezdődött cselekvés jelölésére, ha a bevégzettséget jelölő igehatározó által az egyidejűség formájából alakúlt jövő időformához még egy időt jelölő igehatározót csatolunk, így : *majd megír.*

---

[1]) Latínúl : *scripturus est.*

[2]) Latínúl : *scripturus erit.*

Miután pedig a jövőben bevégzett cselekvés feltételes fogalom és ennél fogva feltételes formával fejezendő ki, látjuk, hogy a jövő időformáiban is gazdagabbak vagyunk, mint a hogy gondoltuk.

Térjünk most át a feltételes mód időformáira, következő formáink vannak:

1) feltételes jelen, a melyet egyszersmind óhajtó jelen gyanánt is használunk, úgy mint: *írna*.

2) A bevégzettséget jelölő igehatározó hozzájárulásával e formából egy feltételes és óhajtó jövőt is nyerünk ez alakban: *megírna*, a melyet nem kell összetéveszteni ezzel: *írna meg*.

3) Feltételes múlt, oly cselekvés jelölésére, a mely nem történt meg valósággal, mivel valamely feltétel nem teljesült, még pedig következő árnyalatokkal:

a) határozatlanúl, tudniillik nem jelölvén ki semmit az iránt, hogy valószinűség járúlt-e hozzá vagy se, és hogy a közbejött akadály a cselekvés kezdetét is vagy csak bevégzését akadályoztatta-e meg; erre szolgál a múlt idő a „van" segédige feltételes jelenével kapcsolatban, tudniillik: *írt volna*.

b) azon mellékes árnyalattal, hogy a cselekvés el se kezdődött; ennek jelölésére szolgál ugyancsak az előbbeni forma a bevégzettséget jelölő igehatározóval, így: *megírt volna*.

c) azon mellékes árnyalattal, hogy a cselekvés nem csak valószinűen, hanem minden bizonynyal megtörtént volna, ha akadály nem állott volna elébe; erre szolgál a jelen idő a „van" segédige aligmúltjával kapcsolatban, így: *ír vala* [1]).

d) Ha azonkivül még azt akarjuk jelölni, hogy a cselekvés bizonyosan bekövetkezett volna ugyan, de a közbe jött akadály miatt el se kezdődött, az előbbeni formát még megtoldjuk a bevégzettséget jelölő igehatározóval és lesz belőle: *megír vala* [2]).

---

[1]) Latínúl: „*scribebat*"; innen a zavar és félreértés. Ez a *scribebat* tudniillik e helyett áll: „*scripsisset*," a mint minden jó latín nyelvtan világosan megmondja, de ezt nem vették számba nyelvészeink. Ide is talál a 17. lapon tett észrevétel. Lásd egyébaránt a 2. példa végét.

[2]) Latínúl: „*scripturus erat*" e helyett: „*scripturus fuisset.*"

e) A bizonyossággal bevárandó volt cselekvést, a mely már meg is kezdődött volt, de akadály közbejötte miatt be nem végződhetett, a csupa jelen idő jelöli.

4) Feltételes jövő, a mely valamely cselekvés bekövetkezését bizonyos feltételhez köti, alakúl a határozatlan módból a segédige feltételes jelen idejével kapcsolatban, így : *fogna írni.* E formának egy árnyalata a cselekvés kezdetét még távolabb jövőbe tolja, ha bevégzettséget jelölő igehatározó járúl eleibe, így : *fogna megírni.*

5) Végre a jövő múltat, azaz oly cselekvést, a melyet a jövőben bevégzettnek akarunk jellemezni, akármelyik múlt idő formájával, de rendesen és legjobban a határozatlan múlttal fejezzük ki, ha melléje jövő időt jelölő igehatározót teszünk, mint : *ha majd (meg)írtam*).*

Még hátra vannak a parancsoló és határozatlan mód formái, névszerint van a magyar nyelvben a parancsoló módnak egy jelen idő formája : *írjon*, és egy jövő idő formája : *megírjon.*

A határozatlan módnak nincsenek a magyarban időformái, a gerundium formák is hiányzanak mint igeformák, de megvannak az *ás*, *és* végzetű névszókban, a melyek az igetörzsből alakúlnak.

A részesülő formáiról még megjegyzendő, hogy a melléknévformák *író* és *írt* mindenféle ragozásra alkalmasak ; az igehatározó formák pedig *tudván* és *tudva* semmiféle ragot se vehetnek fel, de az utóbbiból a „van" segédige hozzájárúltával alakúl egy egész rendszere a szenvedő igehajlításnak, a melyet nem ártana egy kissé több figyelembe venni, mint a hogy eddig történt. Az *írandó* forma jelentését már fentebb jellemeztem, ez is különben melléknév és mindenféle ragozásra képes.

Vessünk most egy pillantást az elősorolt időformákra, átlátjuk, hogy épen nem panaszkodhatunk a magyar nyelv ebbeli szegénységére, és ha vannak is más nyelvekben oly árnyalatokat kifejező idő- és módformák, a milyenek nekünk nincsenek, van nekünk is akárhány, a melyek kifejezésére

*) Latinúl : *„quum scripsero."*

meg más nyelvek nem képesek. Ez nem szegénység, hanem sajátság, és épen e sajátság kimutatása és szilárd fentartása a magyar nyelvész első kötelessége.

Bár mennyire vagyok is magam meggyőződve elésorolt állításaim igaz voltáról, még se tekintem szabályaimat csalhatatlanoknak. De igen is érzem szükségét, hogy jöjünk tisztába előbb itthon, mielőtt új felfedezések után barangoljuk be a nyelvészet határait, túl csapongván saját nyelvünk körén. Ezért óhajtanám, hogy nyelvészeink hagyjanak fel darab ideig a fenszárnyaló tudománynyal, és fordítsák egész erejöket és figyelmöket azon nyelvészkedésre, a mely nyelvtanunkat valahára némi szilárd és általánosan követendő elvekre fektetné.

Valameddig minden író kiváltságos jogot tulajdonít magának arra, hogy nyelvtani formákat alkasson és a meglevöket szeszélye és önkénye szerint akármily jelentésben szabadon használhassa, nyelvünk nem fog művelődni, hanem napról napra romlani és hanyatlani.

Hogy pedig a nyelvészektől felállított és az akademia bírálata és jováhagyása után megszentesített nyelvtani szabályok az irodalmi világban elfogadásra és követésre találjanak, arra okvetlenül szükséges, hogy e szabályok ne levegőből kapott és idegen nyelvek tanulmányozására alapított elmélkedések eredményei legyenek, hanem származzanak az élő nyelv szerves fejlődése törvényeinek puhatolásából. Nézetem szerint *nincs nagyobb szerencsétlenség egy nemzetre nézve, mint ha olyan irodalmi nyelve van, a melyen senki se beszél.* Ha, a mint fájdalom mostanság nagyon is neki indúltunk, oly irodalmi magyar nyelvet teremtünk, a melyet még a magyar embernek is könyvből kell megtanulnia, akkor nem csak sajátságából vetkeztetjük ki erőteljes szép nyelvünket, hanem elevenen eltemetjük, és vele együtt nemzetiségünket is.

Nekem pedig már nincs egyéb hátra, mint hogy elészámlált elveim szerint állítsam összse a magyar ige hajlítási tábláját, és mutassam meg néhány példában, hogy hangzik a magyar beszéd, ha ez elveket követi, és mennyire képes eredeti sajátsága fentartása mellett más nemzetek remekírói gondolatjait követni és kifejezni.

A magyar ige hajlítási táblája.

Mintául felvevén az „ir" igét.

Állító mód.

1) *Jelen idő*	2) *aligmúlt idő*	3) *bevégzett aligmúlt.*
írok	írék	megérék
írsz	írál	megirál
ír stb.	íra stb.	megíra stb.

4) *határozatlan múlt*	5) *bevégzett múlt*	6) *régen múlt*
írtam	megírtam	írtam ⎫
írtál	megírtál	írtál ⎬ volt
írt stb.	megírt stb.	írt ⎭ stb.

7) *bevégzett régenmúlt*	8) *múlt jövő*	9) *2-dik múlt jövő*
megírtam ⎫	⎧fogtam	⎧fogtam
megírtál ⎬ volt	írni ⎨fogtál	megírni ⎨fogtál
megírt ⎭ stb.	⎩fogott stb.	⎩fogott stb.

10) *1-sö jövő*	11) *2-dik jövő*	12) *3-dik jövő.*
⎧írok	megírok	⎧megírok
majd ⎨írsz	megísz	majd ⎨megírsz
⎩ír stb.	megír stb.	⎩megír stb.

13) *4-dik jövő*	14) *5-dik jövő*
⎧fogok	⎧fogok
írni ⎨fogsz	megírni ⎨fogsz
⎩fog stb.	⎩fog stb.

Föltételes mód.

1) *jelen idő*	2) *1-sö múlt*	3) *2-dik múlt*
írnék	írtam ⎫	megírtam ⎫
írnál	írtál ⎬ volna	megírtál ⎬ volna
írna	írt ⎭ stb.	megírt ⎭ stb.

4) *3-dik múlt.*	5) *4-dik múlt*	6) *1-sö jövő*
írok / írsz vala / ír stb.	megírok / megírsz vala / megír stb.	megírnék megírnál megírna stb.

7) *2-dik jövő*	8) *3-dik jövő*	9) *jövő múlt*
írni fognék / fognál / fogna stb.	megírni fognék / fognál / fogna stb.	ha majd (meg)írtam / (meg)írtál / (meg)írt stb

Parancsoló mód.

1) *jelen idő*	2) *jövő idő.*
írjak	megírjak
írj(ál)	megírj(ál)
írjon stb.	megírjon stb.

Vágyat jelölő mód.

1) *jelen idő*	2) *múlt idő*
írhatnám	írhatnám / írhatnál / írhatnék volt stb.
írhatnál	
írhatnék stb.	

Határozatlan mód.

írni.

Részesülők.

1) *melléknevek*		2) *igehatározók.*
író	írandó	írván
írt		írva

A „meg“ igehatározóval alakított formák megkülönböztetése végett álljon itt a „megírni“ ige hajlítási táblája.

Állító mód.

1) *jelen*	2) *aligmúlt*	3) *múlt*
írok / írsz / ír meg stb.	írék / írál / íra meg stb.	írtam / írtál / írt meg stb.

4) *régenmúlt*

írtam	volt	
írtál		meg
írt	meg	

5) *jövő*

	fogok		
meg	fogsz	írni	
	fog		stb.

6) *múlt jövő*

	fogtam		
meg	fogtál	írni	
	fogott		stb.

Feltételes mód.

1) *jelen*

írnék		
írnál	meg	
írna		

2) *1-ső múlt.*

írtam		
írtál	volna meg	
írt		stb.

3) *2-ik múlt*

írok		
írsz	vala meg	
ír		stb.

4) *jövő*

	fognék		
meg	fognál	írni	
	fogna		stb.

Parancsoló mód.

írjak	
írj(ál)	meg
írjon	

Vágyat jelölő mód.

1) *jelen*

írhatnám		
írhatnál	meg	
írhatnék		stb.

2) *múlt*

írhatnám		
írhatnál	volt meg	
írhatnék		stb.

Határozatlan mód.

megírni.

Részesülők.

1) *melléknevek*

megíró	írandó meg	
megírt		

2) *igehatározók*

írván meg	
meg	írva.

Jegyz. Hogy a „megírni“ igének nincsenek meg mind azon időformái, a melyek az „írni“ igének megvannak, jelentésének következése.

Példák.

I.

Titus Livius római történelmének III. könyve 36. fejezete.

XXXVI. Ezzel vége vala Appiusnál az idegen álarcz viselésének. Már csak saját esze szerint kezde élni és tisztársait a maga jelleméhez idomítani, még mielőtt hivatalba léptek. Mindennap egybegyültek tanuk nélkül: így készülvén fel telhetetlen tervekkel, a melyeket titkon kifőztek, már az önkény minden takargatása nélkül május idusáig úgy vivék a dolgot, hogy ritkán lehetett hozzájok férni és csak nagy nehezen nyerni kihallgatást. Akkor május idusa volt a hivatalba lépés rendes ideje. Ekkor hát hivatalba lépvén, tisztviselőségök első napját roppant rémuralom hirdetésével tevék nevezetessé. Mert holott az első decemvirek úgy szoktak volt, hogy a veszszönyalábok mindig csak egynél voltak és e királyi jelvény sorra járta őket, a mint egymásra következtek: ezek egyszerre valamennyien tizenkét-tizenkét veszszőnyalábbal jelenének meg. Százhúsz lictor lepte volt el a forumot és hordozta előttök a nyalábba kötött bárdokat. Úgy értelmezték ezt, hogy nem volt miért kivenni a bárdokat, miután oly hivatalos hatalommal vannak választva, hogy tőlök nincs felebbezés. Tizenkét királynak látszottak, és a rémület sokszorozódék nem csak az alsó rendnél, hanem a legelőbbkelő patriciusoknál is, a kik azt hivék, csak okot és alkalmat keresnek az öletésre, úgy hogy ha valaki a senatusban vagy a nép között csak egy szabadságra emlékező szót is találna ejteni, vegyék elé a veszszőket és a bárdokat a többiek elijesztésére. Mert a felebbezés eltörlése által nem csak nem volt semmi védelem a népben, hanem közmegegyezéssel a közbevetést is megszüntették volt: holott az előbbeni decemvirek eltürték volt, hogy valamely tiszttársok közbenjárása által változtatás történhessék a tőlök hozott itéletekben; sőt némelykor a néphez is utasítottak volt egy-egy ügyet, a mely az ők itélete alá tartozni látszhatott. Darab ideig egyforma vala a rémület minden embernél: lassanként egészen a népre

kezde hárúlni. Nem bántották a patriciusokat; az alsóbb rendüekkel önkényesen és kegyetlenül bántak; épen csak az embereket nézték, soha se az ügyet; mint a kiknél részrehajlás bír az igazság erejével. Otthon koholták az itéleteket, a forumon csak kihirdették. Ha valaki valamelyik ellen tiszttársához falyamodott, úgy jött el attól, a kihez fordúlt volt, hogy megbánta, mért nem maradt meg az első itéletével. A nélkül, hogy valaki megindította volna, az a vélemény is terjedett volt el, hogy nem csak a jelen igazságtalanságra kötöttek czinkosságot, hanem esküvel titkos szövetségre is léptek a végett, hogy tisztújító gyülést ne tartsanak többé, hanem holtig tartó decemvirségben tartsák meg a már egyszer birtokokban levő uralkodást.

II.

Tacitus I. évkönyve 34 és 35 fejezetei.

34. De Germanicus annál nagyobb erőfeszítéssel küzde Tiberius mellett, mennél közelebb állott az uralkodás reményéhez. A sequanusokat és a belgák legközelebb eső törzseit felesketé az iránta való hűségre. Azután a legiók zavargása hallatára legottan útnak indúlván, a tábor előtt eleibe jövének, földre szegzett szemekkel, mint a bűnbánók. Miután beérkezett a sánczkerítésbe, zavaros panaszhangok kezdének hallatszani. Némelyek megfogván kezét, mint ha meg akarták volna csókolni, szájokba dugák ujjait, hogy tapogassa meg fogatlan ínyöket; mások mutogatták a vénségtől összegörnyedt tagjaikat. Látván, hogy nagyon rendetlenül gyülekezve állják körül, megparancsolá, álljanak külön, kiki a maga manipulusába; azt felelék, hogy így jobban fogják hallani; hozzák tehát elő a zászlókat, hogy bár ezek különítsék el a cohorsokat : csak vontatva engedelmeskedének. Ekkor beszélni kezdvén az Augustust illető isteni tiszteletről, áttére Tiberius győzelmeire és diadalaira, különös dicsérettel emelvén ki azon szép tetteket, a melyeket Germaniában épen e legiókkal vitt volt végbe. Ezután kiemelé Italia egyetértését, Gallia hűségét, a mindenütt uralkodó csendet és

egyességet. Mind ezt csendesen vagy halk morajjal hallgaták végig. — 35. A mint a lázadást érinté, kérdezvén, hol van a katonai józan magaviselet, hol a régi szép fegyelem, hová üzték a tribunusokat és centuriókat; valamennyien testeiket meztelenítik meg, sebhelyeiket és az ütlegek jeleit hányják fel, majd panaszt emelnek zavaros kiáltással a szolgálat-felmentési díjak, a csekély bér és kemény munka ellen, különösen meg is nevezvén a sáncolást, árkolást, takarmány, hadiszer és fa egybehordását, és még egyebet, a mit akár szükségből megtétetni, akár a tábori henyélés ellen való szernek kigondolni szoktak. Legborzasztóbb kiáltás hangzott a vén katonák soraiból, a kik harmincz vagy még több szolgálati évet számlálván, kérték, segítsen a kimerülteken, ne hagyja őket a folytonos sanyarúságban elpusztúlni, hanem eszközölje ki, hogy érjék végét az oly fáradalmas katonáskodásnak, és ne kelljen nyugalmokban inséggel küzdeniök. Akadának olyanok is, a kik a megdicsőült Augustustól nekik hagyományozott pénzt követelék, Germanicusnak minden jót kivánván; sőt készeknek mutatkozának, ha netalán vágynék az uralkodásra. Ekkor, mint ha a bün ragálya megfertőztette volna, leugrék a tribunalról. De a mint távozott, neki szegzék fegyvereiket, fenyegetődzvén ha nem tér vissza. Ő pedig felkiáltván, hogy inkább akar meghalni mint hüségét megszegni, kirántá kardját oldala mellől, és felemelvén mellébe döfi vala, ha a közel állók meg nem ragadják jobbját és vissza nem tartóztatják . . . . .

III.

Végzem egy darab bibliafordítással. Hogy jobban tűnjék szembe, mint találnak az én elveim a kifejezendő eszmékhez és miben tér el az én magyarságom az eddig követettől: egymásután ide teszem a héber eredeti, a LXX. görög és a vulgata latín szövegét, azután rendre a Káldi és Károli fordításait, és végzem a magamén.

Sámuel I. könyv, 1. fejezet.

A) *Héber eredeti szöveg.*

וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִן־הָרָמָתַיִם צוֹפִים מֵהַר אֶפְרָיִם
וּשְׁמוֹ אֶלְקָנָה בֶן־יְרֹחָם בֶּן־אֱלִיהוּא בֶּן־תֹּחוּ בֶן־צוּף
אֶפְרָתִי׃ וְלוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים שֵׁם אַחַת חַנָּה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית
פְּנִנָּה וַיְהִי לִפְנִנָּה יְלָדִים וּלְחַנָּה אֵין יְלָדִים׃ וְעָלָה
הָאִישׁ הַהוּא מֵעִירוֹ מִיָּמִים יָמִימָה לְהִשְׁתַּחֲוֹת וְלִזְבֹּחַ
לַיהוָה צְבָאוֹת בְּשִׁלֹה וְשָׁם שְׁנֵי בְנֵי־עֵלִי חָפְנִי וּפִנְחָס
כֹּהֲנִים לַיהוָה׃ וַיְהִי הַיּוֹם וַיִּזְבַּח אֶלְקָנָה וְנָתַן לִפְנִנָּה
אִשְׁתּוֹ וּלְכָל־בָּנֶיהָ וּבְנוֹתֶיהָ מָנוֹת׃ וּלְחַנָּה יִתֵּן מָנָה
אַחַת אַפַּיִם כִּי אֶת־חַנָּה אָהֵב וַיהוָה סָגַר רַחְמָהּ׃
וְכִעַסַּתָּהּ צָרָתָהּ גַּם־כַּעַס בַּעֲבוּר הַרְעִמָהּ כִּי־סָגַר
יְהוָה בְּעַד רַחְמָהּ׃ וְכֵן יַעֲשֶׂה שָׁנָה בְשָׁנָה מִדֵּי עֲלֹתָהּ
בְּבֵית יְהוָה כֵּן תַּכְעִסֶנָּה וַתִּבְכֶּה וְלֹא תֹאכַל׃

B) *Görög szöveg.*

Ἄνθρωπος ἦν ἐξ Ἀρμωθαὶμ Σιφὰ ἐξ ὄρους Ἐφραὶμ, καὶ ὄνομα αὐτῷ Ἑλκανὰ υἱὸς Ἱερεμεὴλ υἱοῦ Ἠλιοὺ υἱοῦ Θοκὲ ἐν Νασὶβ Ἐφραίμ. Καὶ τούτῳ δύο γυναῖκες· ὄνομα τῇ μιᾷ, Ἄννα· καὶ ὄνομα τῇ δευτέρᾳ, Φεννάνα. καὶ ἦν τῇ Φεννάνᾳ παιδία· καὶ τῇ Ἄννᾳ οὐκ ἦν παιδίον. Καὶ ἀνέβαινεν ὁ ἄνθρωπος ἐξ ἡμερῶν εἰς ἡμέρας ἐκ πόλεως αὐτοῦ ἐξ Ἀρμαθαὶμ προσκυνεῖν καὶ θύειν κυρίῳ τῷ Θεῷ σαβαὼθ εἰς Σμλώμ. καὶ ἐκεῖ Ἠλὶ καὶ οἱ δύο υἱοὶ αὐτοῦ Ὀφνὶ καὶ Φινεὲς ἱερεῖς τοῦ κυρίου. Καὶ ἐγενήθη ἡμέρα, καὶ ἔθυσεν Ἑλκανά, καὶ ἔδωκε τῇ Φεννάνᾳ γυναικὶ αὐτοῦ, καὶ τοῖς υἱοῖς αὐτῆς μερίδας. Καὶ τῇ Ἄννᾳ ἔδωκε μερίδα μίαν, ὅτι οὐκ ἦν αὐτῇ παιδίον, πλὴν ὅτι τὴν Ἄνναν ἠγάπα Ἑλκανά ὑπὲρ ταύτην. καὶ κύριος ἀπέκλεισε τά περὶ τὴν μήτραν αὐτῆς, Ὅτι οὐκ ἔδωκεν αὐτῇ κύριος παιδίον κατὰ τὴν θλίψιν αὐτῆς, καὶ κατὰ τὴν ἀθυμίαν τῆς θλίψεως αὕτῆς. καὶ ἠθύμει διὰ τοῦτο, ὅτι συνέκλεισε κύριος τὰ περὶ τὴν μήτραν αὐτῆς τοῦ μὴ δοῦναι αὐτῇ παιδίον. Οὕτως ἐποίει ἐνιαυτὸν κατ' ἐνιαυτὸν, ἐν τῷ ἀναβαίνειν αὐτὴν εἰς οἶκον κυρίου· καὶ ἠθύμει, καὶ ἔκλαιε, καὶ οὐκ ἤσθιε.

C) *Latín szöveg.*

Fuit vir unus de Ramathaim sophim, de monte Ephraim, et nomen ejus Elcana, filius Jeroham, filii Eliu, filii Thohu, filii Suph, Ephrataeus : Et habuit duas uxores, nomen uni Anna, et nomen secundae Phenenna. Fueruntque Phenennae filii : Annae autem non erant liberi. Et ascendebat vir ille de civitate sua statutis diebus, ut adoraret et sacrificaret Domino exercituum in Silo. Erant autem ibi duo filii Heli, Ophni et Phinees, sacerdotes Domini. Venit ergo dies, et immolavit Elkana deditque Phenennae uxori suae, et cunctis filiis et filiabus ejus partes : Annae autem dedit partem unam tristis, quia Annam diligebat. Dominus autem concluserat vulvam ejus. Affligebat quoque eam aemula ejus, et vehementer angebat, in tantum ut exprobraret quod Dominus conclusisset vulvam ejus : Sicque faciebat per singulos annos cum redeunte tempore ascenderent ad templum Domini : et sic provocabat eam. Porro illa flebat et non capiebat cibum.

D) *Káldi fordítása.*

Egy férfi *vala* Ramatáim Sófimból, az Efraim hegyéről és annak neve Elkana, Efrataeus, Jeroham fia, ki Eliu fia, ki Tohu fia, ki Suf fia *vólt:* és *vala* két feles ége, egyiknek neve Anna, és a másiknak neve Fenenna. És Fenennának fiai *valának;* Annának pedig nem *valának* magzati. És *felméggen vala* az a férfi az ő városából rendelt napokon, hogy *imádkoznék* és *áldoznék* a Seregek Urának Silóban. Ott *vala* pedig a Héli két fia, Ofni és Finees, az Úr papjai. Eljöve azért a nap, és *áldozék* Elkana, és Fenennának a feleségének, és minden fiainak és leányinak részeket *ada :* Annának pedig egy részt *ada* szomorúan, mert Annát *szereti vala.* Az Úr pedig *bezárta vala* a méhét. *Gyötri vala* is ötet az ő ellenkedője, és igen *kesergeti vala*, úgy hogy szemére *vetné* hogy az Úr *be-zárta volna* a méhét : és így *chelekedik vala* esztendőnként, mikor eljövén az idő *felmennének* az Úr templomába : és így *ingerli vala* ötet, ő pedig *sir vala* és nem *eszik vala.*

E) *Károli fordítása* *).

Vala egy ember a Tzófeusok városából, az egygyik Rámából, mely vagyon az Efraim' hegyén, kinek neve Elkána, Jerohámnak fia: kivólt az Elihú' fia, kivólt a Tohu' fia, kivólt a Súf Efratéus fia. Valának pedig néki két feleségei; az egygyiknek neve Anna, a másiknak neve Peninna. És Peninnának gyermekei *valának;* de Annának nem *valának* gyermekei. *Fel-mégyen vala* pedig esztendőnként ez az ember az ő városából, hogy *imádkoznék* és áldozatot *tenne* a seregeknek Urának Silóban, holott laknak vala az Eli papnak két fiai: Hofni és Fineás, az Úrnak Papjai. Es *vala*, hogy a mely napon áldozatot *tenne* Elkána; Peninnának az ő feleségének, és mind az ő fiainak és leányinak részeket *megadja vala*. Annának pedig tsak egy részt *ád vala*, a szebb falatot: mivelhogy Annát *igen szereti vala*, de az Úr az ő méhét *bezárlotta vala*. Igen *boszszontja vala* pedig Annát az irigy gazdaasszony társa-is, és haragra *indítja vala, búsítván*, hogy az Úr *bezárlotta vólna* az ő méhét. És esztendőnként mind így *tselekszik vala* véle, valamikor az Úrnak templomába ő felfelmenne: *boszszontja vala* ötet; és *sír vala* ő, és nem *eszik vala*.

F) *Az én fordításom.*

Volt egy ember Ramathaim Zófimból, az Efraim hegységéről, és neve volt Elkánah, volt pedig a Jerocham fia, ez meg Elihú fia, ez meg Tóchú fia, ez meg Zúf fia Efraim törzséből. Ez embernek két felesége *volt*, az egyik neve *volt* Anna, a másiké Peninnah, Peninnahnak *voltak* gyermekei de Annának nem *voltak* gyermekei. Ez az ember időről időre *feljárt* a maga városából, hogy *imádkozzék* és *áldozzék* a seregek Urának Silóban, ott pedig az Éli két fia Chofni és Pinchasz *voltak* az Úr papjai. Egykor *áldoza* Elkánah és *ada* Peninnah feleségének és minden fiainak és leányinak részeket. Annának pedig (egy) kettős részt *ada*, mert *szerette* Annát, noha *bezárta volt* az Úr a méhét. Vetélytársa pedig haragig *boszantotta, sértegetvén* ötet azzal, hogy az Úr *bezárta* méhét. Így *tett* esztendőről esztendőre, valahányszor *felment* Jehovah házához így *boszantá*, úgy hogy *sírt* és nem *evék*.

*) A ritkítva szedett szók pótlékok.